

I-JI KR.-DEM. PARTIJOS KONFERENCIJA VILNIUJE, 1918 M.

1.

Šis rašinys nei pradžia, nei pabaiga. Kelis kartus užsimodavau rašyti savo atsiminimus. Juk buvau liudininkas ir dalyvis daugelio politiškai – visuomeninių įvykių, kurie turėjo svarbos mūsų krašto tolimesnei būklei.

Tad ir dabar ketinau uždėti epigrafą: „*Ad mea perpetuum deducite tempora carmen*“... Bet ar tesėsiu? „Geriau mažai tesėti, negu plačiai užsimoti“, – pamaniau. Ir nutariau pradėti savo atsiminimus nuo vidurio.

I-ji L. Kr.-Dem. partijos konferencija Vilniuje – tai kryžkelė mano gyvenime. Dėl to atleis skaitytojai, kad nuo savo vardo kalbėdamas atvirai skelbsiu savo nuomonę apie įvykius bei asmenis – kaip jie tada man atrodė.

Datas tiksliai nebepamenu: bet tai buvo prieš paskelbiant pirmutinį prof. Voldemaro vyriausybės atsisaukimą į Lietuvos visuomenę. Vargais – negalais gavęs iš vokiečių valdžios leidimą, nuvažiavau iš Šiaulių į Vilnių – turėjau aiškaus noro sutapti su ta ar kita visuomenės srove.

Buvau ekspansyvus, mėgau dirbti atsidaęs, arba – nieko nedirbti. Darbas – kasdieninė duona – manęs nepatenkina. Jaučiau, kad visuomenės sąbruzdis gal išvyt mane iš aktingųjų tarpo. Nuėjau pas St. Šilingą į namus (jis tada priklausė „Santaros“ partijai ir buvo Aukštojo Prezidijumo narys). Pasisakiau atvirai:

– Noriu būti aktingas politiškai – visuomeniniame gyvenime. Patark, tamsta, kurion partijon stoti?

Laukiau, be abejo, kad jis patars man įstoti „Pažangos“ partijon (nes – man taip atrodė – jau tada jos vadovai St. Šilingui imponavo).

Šilingas ne iš karto atsakė. Pirma plačiai apsakė mano būdo privatumus, po to ėmė svarstyti visokias galimybes ir, ilgai mąstęs-galvojęs, pagaliau tarė:

– Stok, tamsta, į krikščionių-demokratų partiją!

Toks St. Šilingo patarimas buvo man visai nesitikėtas. Aš padėkojau už patarimą, išėjęs gatvėn ilgai vaikščiojau po miestą ir vis tik negalėjau sutikt su tąja mintimi: stot į krikščionių demokratų partiją!

2.

Kitą dieną nuėjau į „Lietuvos Aido“ redakciją. Radau ten kun. Tumą. Pasakiau jam, ko atėjau: noriu priklausyti „Pažangos“ partijai ...

– Ką gi, labai gerai! – tarė Tumas: – bet ne aš užrašinėju narius. Eik į kitą kambarį, ten rasi.

Kitame kambaryje radau sausą akinėtą seniuką. Tai buvo kun. Zančkauskis. Pas jį užsiregistravau, kaip „pažangininkas“ ir – tarsi naujais drabužiais apsivilkęs (tokia buvo mano savyjauta) pasiskubinau į V. Tarybos rūmus.

Pamatęs ten M. Yčą, prof. Voldemarą džiaugiausi, šypsodamos. Rodėsi man, kad dabar aš – jų talkininkas, vienmintis ir padėjėjas.

Vienam-kitam užsiminiau apie įstojimą į partiją. Bet, matyt, niekam tai nebuvo įdomu. Susidarė savijauta, kad aš nereikalingas. Tai kiek atšaldė mane.

Vis tik – maniau – tie žmonės kelia Lietuvą, veda ją prie laisvės.

„Tik griežtumo! Griežtumo daugiau“, – maniau pats vienas, matydamas ne tik priešų (ypač vokiečių karo valdžios) saulę, naikinant ir žudant lietuvių kovos dėl laisvės pirmąsias pastangas.

Aiškliai numaniau, kad okupacijos demoralizuotoji lietuvių visuomenė reikalavo griežtų ir konkrečių valdžios žygių pradendant šalį tvarkyti. Ne patarimų ir atsišaukimų, bet įsakymų laukė visuomenės ramesnioji dalis provincijoje.

Bet valdžia delė ir nerodė aiškumo. Kartą, prieš pat išvyksiant į Šiaulius, pavakary užėjau į V. Tarybos rūmus. Matau, plačiais marmuriniiais laiptais žemyn iš antro aukšto eina St. Šilingas ir Tadas Petkevičius.

– Šiandien važiuoju atgal į Šiaulius, – sakau Šilingui, – atėjau atsisveikinti.

– Važiuoji į Šiaulius? Tai palauk truputį. Tuoj mudu su ponu Petkevičium peržiūrėsime atsisaukimo į visuomenę korektūrą. Nuveši.

– Valdžios atsisaukimas! – nudžiugau, – Pagaliau!

Visi trys susitelkėm prie apskrito staliuko vestibulyje ir pradėjome skaityti sumaišytą korektūros lapą.

Regis, ikšiol tebeturiu rašomojo stalo stalčiuje vieną to istoriško atsisaukimo egzempliorių.

Niekas taip nebūt galėjęs apvilti mane, kaip jo turinys ir dvasia, kurią jis turėjo Lietuvoje paskleisti.

Iki šiai dienai tebėra gyvas manyje įsitikinimas, kad tas valdžios žygis aiškiai stūmė mūsų kraštą anarchijon. Mano paprasta nuovoka, perskaičius tą pirmą valdžios viešą žodį, diktavo man, kad taip Lietuvos nesukursi!

Tuoj sekantį rytą vėl nuėjau į „Lietuvos Aido“ redakciją ir, regis, Liūdai Noreikai pranešiau, kad išstoju iš jų partijos, išbuvęs neva josios nariu lygiai dvi savaitai.

Tą pat dieną grįžau atgal į Šiaulius, pilnas nuoširdaus ir (bent tam laikui) nenugalimo pykčio. „Organizuokitės! Patys rinkitės, darykite, tvarkykitės!“ – argi taip kalba rimta autoritetinga valdžia? – Šit kaip telkėsi ir sprogo pykčiu gaminamų minčių kamuoliai.

Parvežiau į Šiaulius pluoštą nelemtų atsisaukimų (nes nepatogu buvo atsakyti). Bet tas atsitikimas iš karto pakreipė mane kiton pusėn.

3.

Į Šiaulius grįžau vakarop. Kadangi prieš tai dažnai susitikdavau vietos vikarus kun. Ruškį ir kun. Lapį (dabar Šv. Jurgio bažnyčios kleboną Šiauliuose), tai nieko nelaukdamas su naujienomis tuoj nusiskubinau klebonijon.

Vikaro (kun. Ruškio) patalpa buvo šone klebonijos. Ėjau į ją drąsiai nieko nemanydamas ir nesitikėdamas rasiąs ten kokį (okupantams tebeviešpataujant) susirinkimą.

Bet vos pamėginau peržengti kun. Ruškio buto slenkstį, kai pro duris priemenion tyliai išslinko kun. Lapis ir mandagiai ėmė stumti mane nuo durų:

- Negalima, negalima, atsiprašau, – bet ...
- Aš tik iš Vilniaus atvykau. Naujienų turiu.
- A! Naujienų? – susidomino kun. Lapis.

Mums bekalbant prietemoj žybtelėjo popierosas. Tai buvo kun. Ruškys.

Naujienos iš Vilniaus pasirodė visiems pageidaujamos. Aš pasakojau visa, reikšdamas tuoj pat savo nuomonę apie valdžios žygius, apie bendrą padėtį ir t. t.

- Gera būtų, kad ir kiti išgirstų ... – tarė pagaliau kun. Lapis.
- Bet kaip čia padarius?
- O kas? Pas jus čia koks susirinkimas? – paklausiau.
- Taip ... Ateitininkų ... – tarė nedrąsiai kun. Lapis.

Aš niekad nesu buvęs „ateitininkų“ organizacijos narys, nors kartą prel. Dambrauskas kaipo tokį perstatė J. E. vysk. Karevičiui. Tačiau, bendrai imant, „ateitininkai“ man buvo artimi.

- Žinote ką, pagaliau sutramdžiau abiejų kunigų susirūpinimą:
- Iš „Pažangos“ aš išstojau. Trauk ją galas! Priimkite mane savo tarpan – ir aš su jumis!

– Bravo! Bravo! Sveikiname ... – abu kunigu paspaudė man rankas ir įsivedė į nedidoką kambarį pranešė susirinkusiems mano tik ką pareikštą norą būti drauge su jais.

Kambaryje sėdėjo susirinkę arti 20 žmonių, kurių tarpe buvo jaunimo, gimnazijos moksleivių. Kadangi aš tuomet mokytojovau Šiaulių gimnazijoje, tai aš juos ir jie mane gerai pažinojo.

Pasirodė, kad tai buvęs ne ateitininkų, bet L. Krikščionių Demokratų partijos tik ką įsisteigusio Šiaulių skyriaus susirinkimas.

Pirmininkavo Petras Būtėnas (dabar filologas). Be kitų klausimų dienotvarkėje buvo numatyta rinkimai atstovo į L. Kr. Dem. Partijos pirmąją konferenciją.

Savo atstovu į tą konferenciją Šiaulių skyrius išrinko mane.

4.

Vilnius, lapkričio mėn. 20 diena 1918 metų.

Šv. Mykalojaus bažnyčios salė sausakimšai prikimšta. Iš visų Lietuvos kampų susirinko katalikiškos visuomenės ir liaudies atstovai.

Aš atvykau konferencijon pirmam posėdžiui įpusėjus. Mat konferencija prasidėjo iš pat ryto, o traukinys, kuriuo važiauvau, atėjo Vilniun apie 2 val. popiet.

Prezidiume sėdėjo keletas man nepažįstamų žmonių. Tik kun. Vailokaitis – konferencijos pirmininkas dar iš Petrapilio laikų buvo man pažįstamas. Nežinau kodėl, bet kiekvieną kartą, kada konferencijos posėdyje balso prašė K. Bizauskas, kun. Vailokaitis akcentuodamas tardavo: „žodis priklauso senatoriui ponui Bizauskiui“.

Konferencijoj dalyvavo daug V. Tarybos narių, tarp jų ir jos prezidento, bet „senatorium“ buvo vadinamas tiktai K. Bizauskas.

K. Bizauską pažinojau dar iš prieškarinių laikų. Supažindino mus „Vilties“ redakcijoj L. Gira.

Mačiau konferencijoj narių tarpe nemažai man žinomų žmonių: Rusijos Lietuvių Seimo buvusių dalyvių ir Liaudies Sąjungos veikėjų bei lektorių (būdamas Petrapilyje aš lektoriavau Liaudies Sąjungos Universitete ir gan dažnai sutikdavau ten kun. Vailokaitį, P. Karvelį, stud. (dabar kunigą) Gruodį ir kitų.

Nauji man nežinomi žmonės konferencijoj buvo: kun. (dabar vyskupas) J. Staugaitis, A. Stulginskis, prof. Jurgutis, P. Raulinaitis, E. Misevičius.

Pirmą sykį dalyvaudamas panašiam vienminčių suvažiavime, gaudžiau kiekvieną garsą, sekiau domingai kiekvieną mintį. Mano

erudicija įvairiuose klausimuose, kurie buvo konferencijos svarstomi, buvo labai ribota. Dėl to, nors šiaip mėgdavau pakalbėti, ši kartą beveik visą laiką tylėjau.

Vienatinį kartą (menu) mėginau pareikšti savo nuomonę po prof. Jurgučio pranešimo finansų reikalais. Man rodėsi neleistinu daiktu naudoti degtinės monopolį, kaip finansinę priemonę.

Konferencijos darbai ėjo šitokia tvarka. Pirmučiausiai ėjo prezidiumo rinkimai. Man tuose rinkimuose (dėl aukščiau nurodytos priežasties) neteko dalyvauti. Nedalyvavau taipgi rinkimuose įvairių komisijų.

Neteko girdėti man A. Stulginskio pranešimo apie Centro Komiteto veikimą vokiečių okupacijos metu Lietuvoj. Aš atvykau konferencijon, kada ėjo diskusijos dėl C. K. pranešimų.

Svarbiausi (ikšiol atmintini) konferencijos dalyvių iškelti klausimai buvo šie: ar V. Tarybos krikščionių demokratų frakcija balsavo už Urachą?... kodėl buvo likviduotas Rusijoje susikūręs L. Kr. Dem. Partijos Centro Komitetas?

Į pirmą paklausimą atsakinėjo A. Stulginskis. Klausimas man pačiam buvo įdomus (tuo reikalu dar anksčiau teko man informuotis pas St. Šilingą).

A. Stulginskis taip paaiškino: kadangi rinkimai įvyko vasaros metu (regis, liepos mėnesį V. B.[Vytautas Bičiūnas]), tai daugelis kr. dem. frakcijos narių buvo atostogose, ir frakcijos, kaip tokios, privalomo nutarimo tuo reikalu nebuvo padaryta.

Kiekvienas frakcijos narys balsavo taip, kaip išmanė. Bet daugumas dėl susidariusių politinių aplinkybių balsavo už karalių.

5.

Kai kuriems jaunesniems konferencijos dalyviams Uracho rinkimo klausimas atrodė kompromituojąs krikščionis demokratų.

Man tasai klausimas buvo ganėtinai paaiškėjęs. Žinau vyriausius to svarbaus ir būtino savo laiku žygio motyvus. Pamenu, aš pats iš karto buvau pasipiktinęs tuo V. Tarybos nutarimu.

Bet laikydamas St. Šilingą antimonarchistu ir išklausęs jo paaiškinimų, pakeičiau savo pirmąją nuomonę.

Po C. K. pranešimo ėjo kun. J. Staugaičio pranešimas apie V. Tarybos darbus. Kiekvienas sakiny, kiekvienas žodis gerb. pranešėjo buvo aiškus, kiekvienam suprantamas, bet be jausmo. Tada rodėsi man, kad kun. Staugaitis tokį kalbos būdą šiuo atveju tyčia pasirinko. Bet vėliau įsitikinau, kad jis visad taip kalba: aiškiai, šaltai, apeliuodamas tikrai į žmogaus sveiką protą.

L. Kr. Dem. Partijos 1918 m. konferencijos protokolus užrašė p-lė O. Žebrauskaitė. Pakartodama mintis kitų kalbėtojų, ji yra padariusi tai ne labai tiksliai (ypač kun. Krupavičiaus mintys neaiškiai pakartotos). Bet kun. Staugaičio pranešimą jinai kuo tiksliausiai užrašė.

Dėl to, užuot pačiam jį prisiminti, pakartosiu p-lės Žebrauskaitės užrašą:

„Apie V. Tarybos darbus praneša kun. Staugaitis. Taryba laiko save Lietuvos atstovybe (tautos atstovybe V. B.) nors netobulai išsiriškta, bet esant tokioms apystovoms (vokiečių okupacija V. B.) visa visuomenė negalėjo rinkimuose dalyvauti“...

Toliau pranešėjas atpasakojo pačią V. Tarybos rinkimų eigą: kaip buvo tartasi dėl kandidatų, kaip kairieji (ypač socialdemokratai) nenorėję dalyvauti rinkimuose ir kaip, pagaliau, liko sudarytas toks V. Tarybos narių sąstatas, kurį veik visi konferencijos nariai džiaugsmingai pasveikino (prieš tą sąrašą ir iš viso prieš Tarybos rinkimus, kiek žinau, griežtai pasisakė tik vienas Eidukaitis (vėliau Kapsuko valdžios komisaras V. B.).

Šit kuo paaiškinamas protokolo „*liapsus*“, kurs šiaip skamba: „socialdemokratai ir Lietuvos organizacijos užsienyje (buvo kalba apie įvairius provizorinius organus Genevoj, Lozanoj ir kitur V. B.), pripažino tarybą, ir tokiu būdu ji gali laikyt save laikina Lietuvos atstovybe“.

Kuomet bus išrinktas Seimas, tęsė toliau prelegentas, Taryba pasi-
šalins, perduodama į jo rankas krašto valdžią.

Tarybos tikslas privesti Lietuvą prie tikros (visiškos) nepriklausomybės.

Kada V. Taryba buvo konferencijos renkama, jai nebuvo duoti įga-
liavimai nustatinėti santykius su kaimyninėm valstybėmis arba tiesti
kraštui tą bei kitą valdymo formą, aiškino kun. Staugaitis. Bet Taryba
buvo priversta priimti gruodžio 11 d. 1917 m. ir liepos 11 d. 1918 m.
aktus, kuriais buvo „a priori“ nustatoma monarchinė Lietuvos valdy-
mo forma (Urachas) ir tamprūs santykiai su Vokietija.

Reikėjo atsižvelgti apystovų, Vokietijos galybės ir saugotis jos sta-
tomų pinklių, – sako pranešėjas, – tie žygiai tai momento padiktuoti
diplomatijos žygiai.

Toliau pranešėjas savo kalboj palietė valdžios sudarymo reikalą ir
kr. dem. santykius su ta valdžia. Nors kr. dem. prof. Voldemaro val-
džioj nedalyvavo, vis tik kun. Staugaitis kelis kart savo kalboj pakar-
todamas sakė: „mūsų valdžia“, atseit, Lietuvos, visos mūsų valstybės.

Kr. demokratų toj valdžioj nedalyvavimo priežastis iš spaudos
buvo žinoma: „Santaros“ protestas prieš J. Purickio ne kaipo asmens,
bet kaipo kunigo, kandidatūrą į ministerius.

6.

Baigdamas savo pranešimą prelegentas palietė dar vieną tuomet
opų klausimą – reikalą šaukt naują Lietuvos konferenciją, kuri turėtų
perrinkti V. Tarybą.

Kai kurie krikščionių demokratų frakcijos nariai (V. Taryboje
V. B.) buvo prieš konferenciją, – sako kun. Staugaitis: krikščionių de-
mokratų frakcija mano, kad jei negalima išrinkti naujos tobulos kraš-
to atstovybės, tai geriau tegu lieka toji pati V. Taryba, kuri šiandien
yra. Jinai turi pasirūpinti, kad kuo greičiausiai būtų sušauktas Kuria-
masai Seimas.

Po šito pranešimo buvo patiekta visa eilė paklausimų, liečiančių Valstybės Konferencijos šaukimą, Uracho išrinkimą, santykių su Mažąja Lietuva ir t. p.

Į visus paklausimus buvo duoti atsakai. Dalis jų turėjo formalinę motyvaciją, dėl to jų neliesiu.

Tik vienas atsakas (kiek menu) buvo įsidėmėtinas, būtent, Mažosios Lietuvos prisijungimo prie mūsų valstybės reikalu. Tas atsakas gyvai parodo, kiek bejėgė jautėsi tada V. Taryba, kokiu naiviu pasitikėjimu vadavosi jos šulai spęsdami opiuosius mūsų tautos reikalus.

Sugniužus vokiečių karo galybei ir bręstant naujai politinei konjunktūrai Europoje, V. Taryba, matyt, buvo nutarusi pasitikėti ne savo krašto pajėgomis, bet pasaulio galiūnų užtarymu.

Tuo tikslu buvo nuspręsta siūsti į Europą delegaciją su prel. Alšauskiu priešakyje. Tas pats matyti ir kun. Staugaičio atsake, kurs (atsakas) skambėjo ne kaipo krikščionies demokrato, bet kaipo V. Tarybos Aukštojo Prezidiumo nario kalba.

Taigi į paklausimą, ar Lietuvos Valstybės Taryba turi ryšių su Mažąja Lietuva, buvo gautas šitoks optimistingas atsakas:

„Buvo kalbama Tarybos narių su d-ru Gaigalaičiu. Jo manymu, kadangi Mažosios Lietuvos žmonės tėra menkai susipratę, tai su vietos visuomene santykiei teigiamų rezultatų negali duoti.

Remiantis Vilsono patiektais taikos sudarymo punktais turėtume reikalauti priskirti prie Lietuvos visą Prūsų Lietuvą iki Karaliaučiaus.“

Tuo pačiu klausimu papildomai praneša K. Bizauskas: „Jankui važinėjant po Vokietiją, „landrotai“ šaukia po pamaldų susirinkimus, kuriuose priimamos rezoliucijos, kad neatsiskirt nuo Vokietijos. Sako, jog vis tik gyventojai bijo, kad ant jų negultų Vokietijos karo skolų ir būsimos kontribucijos našta ir dėl to noriai dėtųs prie Lietuvos: netgi plebiscitas gal būt išeitų mūsų naudai.

Šiandien mes aiškiai suprantame, kad viltys taikiu būdu atgauti Mažąją Lietuvą buvo vien puikios svajonės, optimistingas įsivaizdavimas.

Bet tada (šia proga pažymėsiu) nuomonės, gandai ir įvairios fantastiškos galimybės viena po kitos pynėsi, slinko kaip kaleidoskopo vaizdai.

Pietų pertraukos metu einu lietuvių valgyklon Šv. Jono gatvėj. Radau ten būrį pažįstamų žmonių ir vieną vokišką kareiviuką. Kareiviukas tas buvęs V. Šaulinskis, Klaipėdos krašto lietuvis (dabar „Lituonijos“ spaustuvės savininkas).

– Tamsta iš mažosios Lietuvos? – klausiu.

– Iš Prūsų Lietuvos, – jis mane pataiso.

– Tamsta lietuvis?

– Ne tik lietuvis, bet krikščionis demokratas! – įterpia kažkas savo žodį iš šono.

– Šitaip? Tai labai malonu!

Mūsų kalba, be abejo, iš karto nukrypo opiąja linkme. Šaulinskis gan skeptiškai nušvietė padėtį. Tuo būdu grįžau atgal Konferencijon jau be pirmykščio optimizmo, kurį buvo įskiepiję savo kalbomis kun. Staugaitis ir K. Bizauskis.

Bet iš kitos pusės sužinau šitokią fantastišką versiją kaipo artimiausios ateities galimybę. Girdi, Vokiečių „Militär-Verwaltung“ še-fas pasakęs:

– Rytprūsiams tėra dabar viena išeitis. Kadangi Antanta vis vien tą kraštą nuo Vokietijos atskirs, kad netektų lenkams, jis būtinai turįs su Lietuva jungtis!

7.

Iš viso pirmą kartą dalyvaudamas dideliame vienminčių susirinkime stengiausi ne tiek sekti kalbas, kiek pagauti vedamą nuotaiką.

Nuotaika turėjo suartinti mane su kr.-demokratais arba atstumti nuo jų, panašiai kaip atstūmė nuo „pažangininkų“. Rūpėjo man rasti pas savo naujus bendramanius atvirą širdį, idealizmą ir tikrąjį pažangumą. Kodėl taip buvo? Priežastis visai suprantama. Juk keli mėnesiai

prieš tai gyvenau badaujančiame Petrapilyje gerų žmonių priglobtas ir maitinamas.

Grįžęs į Lietuvą verkiau, pamatęs, kaip mano tėvo namuose nemo-ka gerbti duonos.

Žmogus, kurs šelpė mane Petrapilyje (dabar jau miręs) tekorius V. Eidukaitis, buvo komunistų partijos narys. Jis vaikščiojo klausytis Opanskių, Angariečių, Šepečių prakalbų ir jų prisiklausęs diskutuodavo su manim aktualines temas.

Vardan varguomenės būklės pagerinimo jis buvo už komunistus, aš gi visa savo įgimtimi prieš juos.

Tą smulkmeną iš savo biografijos pažymėjau čion todėl, kad, menu, laike aprašomos konferencijos (ir ilgai dar po jos) grįžę iš Rusijos vadinamo „kairiojo sparno“ kr. demokratai buvo traktuojami kaip prisigėrę komunistinės dvasios.

Aš galiu liudyti, kad taip nėra buvę. Grįžusieji iš Rusijos ir gyvenusieji visą laiką vokiečių okupuotoj Lietuvoj žmonės, be abejo, turėjo sueit į konfliktą, bet ne dėl tariamos „bolševizacijos“.

Vienas rusų rašytojas, Valerijan Čudovskij, vertindamas M. K. Čiurlionį ir laikydamas jį reprezentuotoju tautinės lietuvių kūrybos, sako: „kai aš manau apie jį, kaip apie lietuvi, viena mintis stipriai mane valdo: juk toji tauta visai nėra gyvenusi viduramžio“...

Vokiečių okupacija išbraukė iš Lietuvos gyvenimo kelis metus. Tokia savijauta yra buvusi pas mane ir, manau, pas daugelį grįžusių iš Rusijos. Dar būdami anapus durtuvų sienos girdėjome, kad Lietuvoje antrieji spaudos draudimo laikai: nei laikraščių, nei visuomeninio darbo – vokiečiai nieko neleidžia.

Tuo laiku, kada ne vien Rusija, bet visas pasaulis virė-kunkuliuo, kada ėjo įvykių įvykiai, kada brendo didžiausios politiškai visuomeninės atmainos, Lietuvoje viešpatavo beveik grabo tyła, ypač kaime ir provincijos miestuose.

Okupacija Lietuvos visuomenei buvo savos rūšies „letargas“. O tuo tarpu Rusijoj prieš pat revoliuciją ir pirmais revoliucijos metais

lietuvių tautiniai visuomeniniai pažangumas smarkiais šuoliais ėjo pirmyn.

Petrapilyje ėjo keli lietuvių laikraščiai, kurių jokia politiškoji cenzūra nevaržė. Veikė visuomenės organizacijos, mokyklos, buvo leidžiamos knygos ir žurnalai; žodžiu, palyginus su okupuotąja Lietuva, čion buvo tikras klestėjimas.

8.

Nenuostabu tati, kad susidūrus tom dviem visuomenėm – „lietuviškajai“ ir grįžusiai iš Rusijos tuoj kilo nesusipratimų. Stambiausias konflikto momentas įvyko pačioj konferencijoj. Jau laike debatų dėl kun. Staugaičio pranešimo pasigirsta gan griežta (rasit, kiek aplombinė) kritika kr. demok. frakcijos veikimo V. Taryboje.

P. Karvelis prikiša frakcijai, kad jinai atitolo nuo liaudies, nusižengė demokratizmui balsuodama už monarcho kvietimą, nesilaikė griežtumo ir darė per didelius kompromisus valdžią sudarant.

Šis pastarasis priekaištas man tada ypatingai užimponavo. Aš tuoj supratau, kad kr. demokratai valstybės kūrimo darbe nori ir gali eiti tiesiu ir atviru keliu.

Neaiškumas – šit kas užvis labiau mane baugino.

Po P. Karvelio kalba Tučkus. Iš viso nustebau pamatęs Tučkų krik. Demokratų tarpe. Dar būnant Petrapilyje kelis kartus teko su juo susidurti: tai jis, būdavo, tvarko Liaudies Universitetą, tai rengia šokių vakarus pasipelnymo tikslais, bet su nuostoliu Liaudies Sąjungai.

Žinojau, kad jis, galop, susikompromitavęs spruko iš Petrapilio, „pasiskolindamas“ pakeliui vienur-kitur iš Liaudies Sąjungos skyrių kelionei pinigų.

Visa tai buvo savo laiku paskelbta spaudoj. Liaudies Sąjungos centras (kurio priešakyje stovėjo kun. Vailokaitis) buvo perspėjęs viešai savo skyrius, kad nesiduotų Tučkaus apgaunami.

Ir vis tiktai, matau, tas žmogus – konferencijos narys. Vaikščioja ir dalina visiems savo parašytas ir (kaip vėliau sužinojau) kontrabandos keliu iš Tilžės parsisiųsdintas brošiūrėles „Ūkininkų reikalai“ ir „Darbininkų reikalai“.

Tučkus paaiškino man, kad visi nesusipratimai su Liaudies sąjunga esą likviduoti. Bet pas kitus sužinojau, kad jo buvusieji draugai dabar jo nebemėgia, kad jis, girdi, buvo pasiūlęs kr. Demokratams išleisti jo parašytąsias brošiūrėles. Bet pasiūlymas nebuvo priimtas ir Tučkui teko pačiam jas spausdinti.

Tučkus, be abejo, pasirodo savo kalboj dar griežtesnis. Bet ar galėjo kam imponuoti jojo kalba? Abejoju.

Iš dešiniųjų tarpo kalba kun. Kazlauskas. Jis sako, kad valst. konferencijos šaukti nereikia, „nes mums negalima vartoti ginklų, kuriuos priešininkas vartoja“, suprask, demagogija, melas ir šmeižimas, kurie netinka krikščionims-demokratams, kaipo politinės kovos įrankis.

Konferencija esanti nereikalinga dar todėl, kad liaudis pasitiki V. Tarybai.

Tuo tarpu tikrumoje buvo kas kita. Uracho išrinkimas Lietuvos karalium uždavė sunkų smūgį V. Tarybos autoritetui. Eilinis inteligentas – tėvynmeilis, o su juo ir liaudis, nesuprasdama to įvykio slap-
tų priežasčių, atsigrėžė nuo V. Tarybos.

Neperdėsiu pasakęs, kad tuomet Lietuvoje labiausia nemėgiami buvo: Urachas ir vokiečių rekvizicijos.

Į P. Karvelio padarytus priekaištus atsako K. Bizauskas. Jis sako, kad vokiečių valdžia jau seniau buvo mėginusi daryti žygių, kad inkorporuoti Lietuvą į Vokietiją.

Prieš išrinksiant Urachą vokiečiai ketino patys apskelbti Lietuvos karaliumi Saksonijos prinčą. Taigi – kuomet buvo pavojus ne tik V. Tarybai, bet ir nepriklausomybei, neliko nieko kita daryti kaip tik pakviesti Urachą. Vokiečių valdžia tuo buvo labai nepatenkinta, nes tai visus jos sumanymus suardė.

Nedalyvavimas valdžioje kr.-demokratų, Bizausko manymu, ne-reiškia bailumo. Kuomet partijos konferencija duos direktyvų, tada frakcija vykdys juos.

Valstybės konferencija, girdi, nieko neduos, tik gali Tarybą iš-griauti, o per tat pakenkti pačiai nepriklausomybei, nes Taryba yra dabar nepriklausomos Lietuvos atstovė pasaulio akyse. Jei būtų šau-kiamą Konferencija, tai jos tikslas turėtų būti ne perrinkti Tarybą, bet tik papildyti.

Taip K. Bizausko buvo iškeltas naujas kompromisinis pasiūlymas papildyt V. Tarybą.

Visi sekantieji kalbėtojai – P. Radzevičius, A. Matulaitis ir Bri-džius – visi pakartojo tą patį: V. Tarybą reikia perrinkti: krašte nėra tvarkos, vokiečiai išnešą, ką tik gali, apiplėsdami kraštą (apskričių – kreisų viršininkai) neveiklūs, parapiniai komitetai renkami be tvar-kos. Jei taip toliau eis, visa šalis paskės bolševistinėje suirutėje. „Galės būti išrinkti tie patys V. Tarybos nariai, bet jie turi būti perrinkti“, pasakė stud. Bridžius.

Visi šie balsai buvo neabejotinai nuoširdūs. Nei vienas kalbėtojas (tikiu tam šventai) nekėlė tų klausimų nei „bolševistinės nuotaikos“ pagautas, nei demagoginiais sumetimais (išskyrus Tučkų).

9.

Atsakydamas į visus priekaištus kun. J. Staugaitis visų pirma nu-rodė, kad reikalinga skirti V. Tarybą (kaipo provizorinį parlamentą) nuo vykdomosios valdžios, už kurios darbus ji negalinti būti atsako-minga.

– Buvo laikas (sako kalbėtojas), kada Taryba pati mėgino vykinti valdžios darbus. Ji buvo įsteigusi krašto gynimo ir kitokias komisijas. Dabar tos komisijos savo darbą pabaigė, nes yra steigiamos ministe-rijos.

Gal Taryba pati protestuos prieš kai kuriuos valdžios darbus; tai kitas reikalas. Bet dabar už Voldemaro valdžios darbus ji atsakyti negali.

Sunku yra po tiekos laiko prisiminti žodis žodin pasakytas anuo metu prakalbas. Bet jei kur-ne-kur – būsiu klaidingai perdavęs literalinę prakalbų dalį, pačią jų prasmę, manau, nesu niekur iškraipęs.

Ypatingai, menu, buvo pasipiktinęs kun. J. Staugaitis pirma jo kalbėjusių priekaištais, kodėl girdi, taryba nesustabdanti Lietuvos turto išvežimo vokiečiam besikraustant.

– Nurodykit būdą, kaip galima būtų sustabdyti Lietuvos turto gabenimą. Jūs statot reikalavimus, bet neturint jėgos, ką galima padaryti? Net žodžio laisvės taryba neturi. Vokiečiai kiekvieną mūsų žingsnį seka. Juk visiem žinoma, kad po vasario mėn. 16 d. vokiečių valdžia neleido mums posėdžiauti...

Toliau kun. J. Staugaitis kartoja tuos pačius argumentus (dėl Uracho, II valst. konferencijos), kuriuos buvo išdėstęs K. Bizauskas.

– Jei manote, kad mes ką darome – blogai padarėme – jeigu rastųs – kas mus gali paminėti – tai – Dieve padėk! V. taryboj ir valdžioj mes mielai kitiems savo vietą užleisim...

Tais, maž-daug, žodžiais baigė savo prakalbą kun. J. Staugaitis.

Diskusijoms pasibaigus, balsuojamos rezoliucijos. Kas jas siūlė, dabar nebepamenu. Visos jos buvo vienodai griežtos, reikalaujančios valdžios aktingumo ir nurodančios partijos vykdomiems organams tolesnio veikimo aiškų kelią.

Visų pirma L. Kr.-Dem. Part. konferencija nurodė, kad kadangi ūmu laiku Lietuvos Steigiamo Seimo sušaukti negalima, turi būti sušaukta II-ji valst. Konferencija, kuri „sustiprinus Tarybą, padėtų jai sėkmingai valstybės statymo darbą dirbti“.

Tas „sustiprinimas“ buvo suprantamas kaip papildymas (bet ne perrinkimas) V. Tarybos.

Frakcijos – atsakymui dalyvaut prof. Voldemaro kabinete – konferencija pritarė.

Po to iškilo visai ypatingas¹ sumanymas: įsteigti „parlamentarinę sekciją“, kuri jau dabar (nelaukiant Valst. Konferencijos) faktiškai praplėstų V. Tarybos kr.-dem. frakcijos sąstatą tąja prasme, kad frakcijos nariams būtų privalomi tik tie nutarimai, kuriuos ji padarys tik bendrai su ta sekcija.

Į „parlamentarinę sekciją“ turėjo įeiti būsimo C. Komiteto atstovai. O tasai (sprendžiant iš bendro konferencijos ūpo tas buvo matyti), jei ne visas, tai žymia dalimi turėjo susidaryti iš radikaliau nusistačiusiu partijos narių – inteligentų.

10.

Priėmus rezoliucijas, surištas su kun. J. Staugaičio pranešimu apie V. Tarybos darbus, toliau ėjo kun. Prof. Jurgučio referatas apie ekonomiką ir finansus.

Prelegentas, remdamas savo išvadžiojimus prieškarine Lietuvos statistika įrodinėjo, kad mūsų kraštas ekonomiškai gali savystoviai gyvuoti.

– Kalbėkime atvirai, – sakė jisai – jei mes ekonomiškai būsim silpni, tada mūsų nepriklausomybė gali pasidaryti tuščias žodis. Tada mus ims valdyti kiti. Į mūsų kraštą plauks svetimas kapitalas ir to kapitalo atstovai diktuos mums visas sąlygas...

Toliau kalbėtojas nurodo, kad mūsų krašto ekonominio gerbūvio pagrindu turės būti mūsų ūkis ir mūsų miškai. Miškai – tai Lietuvos auksas. Girdi, už išvežtą karo metu iš Lietuvos mišką vokiečiai turėtų su mumis auksu atsilyginti, kadangi jie patys, parduodami mišką Hollandams, gavo už juos aukso valiutos.

¹ Tas sumanymas buvo kilęs dar prieš konferencijos sušaukimą. Kr. dem. frakcija skaitė save visai nepriklausoma nuo C. K. ir darydavo svarbius nutarimus be jo žinios. C. K. reikalavdavo kviesti jo atstovų į frakcijos posėdžius. Frakcija atsisakydavo. Tarp frakcijos ir C. K. santykius turėjo nustatyti konferencija. Ji nustatė aukščiau nurodytu būdu. Red.

Diskusijose dalyvavo Bizauskas, aš ir kiti. Bizauskas palietė „teismų sutvarkymo klausimą“. Jam pabaigus kalbėti buvo paduotas šitoks raštu paklausimas: „Kaip žiūri kalbėtojas į kalėjimą, ar kaip baudos priemonę, ar kaip į izoliacijos vietą?“

Atsakas buvo toks: kalėjimas visų pirma nepageidaujamus ir kenksmingus visuomenei gaivalus (nusikaltėlius) turi izoliuoti. Tuo baigiamas pirmas (priešpietinis) konferencijos posėdis.

Visą popietinį tos dienos posėdį užėmė kun. M. Krupavičiaus referatas žemės reformos reikalui.

Referatui pasibaigus buvo keletas paklausimų. Po to – pasiūlyta nutarti, kad referatas būtų skyrium išspausdintas.

Pasiūlymas (referuotojui sutikus) buvo priimtas ir kitais metais (1919) metais įvykdytas: kun. M. Krupavičiaus rašinys (tas pats referatas, tik žymiai praplėstas ir tiksliau sutvarkytas) buvo išleistas pavydale atskiros brošiūros.

Trečiajame posėdyje (lapkričio 21 d.) pirmuoju dienotvarkės punktu stovėjo „Darbininkų klausimas“. Referatą turėjo skaityti V. Endzulaitis. Dėl referento ligos referato nebuvo.

Kadangi V. Endziulaitį asmeniškai pažinojau (jis būdamas kartą Šiauliuose tais pat 1918 m. prašė, kad nupieščiau „Darbininkui“ antgalvį. To piešinio man neteko daryti, tai paklausiau vieno konferencijos dalyvio, kuo serga V. Endzulaitis ir ar rimtai serga.

– Taip! Liga rimta: ausies uždegimas labai pavojingoj formoj...

Nepamenu dėl kurios priežasties negalėjau išklausti viso Karvelio referato (apie partijos organizaciją)... Užtat giliai įsmigo atmintin kun. J. Vailokaičio prakalba apie L. Kr.-Dem. partijos taktiką.

Gyvai menu ginčą, kurį sukėlė kalbėtojo siūlymas pakeisti L. Kr.-Dem. partijos pavadinimą ir vadinti ne „lietuvių“, bet „Lietuvos“ krikščionimis-demokratais.

Kun. J. Vailokaičiui energingai oponavo kun. M. Krupavičius, nurodęs tris pagrindinius mūsų pasauliožiūros dėsnius: tautiškumą, katalikybę ir demokratiškumą.

– „Visų pirma, mes esame lietuviai – katalikai. Atsisakydami tautiškumo, mes nuslystume nuo savo vyriausio – šalia katalikybės – pagrindo“, – įrodinėjo kun. Krupavičius.

Neaiškiai statė kun. Vailokaitis ir demokratybės principą². Jis tikino, kad ir monarchija gali būti demokratiška krašto valdymo forma. Tame jo aiškinime (taip bent aš supratau) buvo jausti noras sutaikyti besireiškiančias konferencijoj nuomonių priešingybes ir sušvelninti gan įtemptą nuotaiką.

Tuodu kun. Vailokaičio prakalbos momentu žymiai nusilpnino bendrą jos įspūdį pas daugumą klausytojų, kurie tuos kompromisus tegalėjo arba griežtai nuneigti, arba suprasti kaip... vylių. Tačiau, manau, sekantieji kun. J. Vailokaičio žodžiai turėtų išlikti amžiams lietuvių tautos ir L. Kr. dem. partijos istorijoj, kaipo didžiausias liūdymas prakilnumo ir pasišventimo tų žmonių, kurie aną pavojingiausią Lietuvai valandą taip skelbė ir taip manė:

– Mūsų šių dienų taktika turi remtis dienos uždaviniu. Uždavinys – gi tverti valstybę. Tverdami valstybę mes turime kruviną kovą pergyventi...

Tiesa, išeidamas iš to, kalbėtojas darė kai kurių netikslių siūlymų. Bet ir siūlydamas jis viena turėjo galvoj: – tautos gerovę ir kovą dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Ir toliau kalbėjo jisai:

– Visą gyvenimą, sulyg krikščionybės, turim vystyti evoliucijos keliu. Revoliucija ne pastumia gyvenimo pirmyn, bet atgal.

Tiesa, kun. Vailokaitis nesisakė esąs priešingas visų revoliucinių žygių. Kovą dėl Lietuvos laisvės jis laikė mūsų tautos revoliucija, didžiu, kilniu, sunkiu, bet neišvengiamu žygiu.

Buvo justis kun. Vailokaičio kalboj ir balsas terorizuojamos (iš socialistų pusės) kunigijos atstovo.

² Prieš demokratybę jis nekalbėjo ir pasiūlymo jokio nedarė dėl jos pakeitimo ar atsižadėjimo. Kalbėjo tuo klausimu principiniai, ir ką pasakė visai teisingai pasakė. Šitą klausimą iškėlė sąryšy su Uracho klausimu. Red.

– Kunigai neturėtų skelbt iš sakyklos dargi apie katalikiškas draugijas...

Matėsi pas jį nujautimas artėjančios kruvinos revoliucijos (atseit bolševizmo). Dalimi tas nujautimas pasitvirtino. Bet jo siūlomos priemonės pasirodė netikslios.

11.

Jau pirmą posėdžių dieną buvo aiškiai matyti, kad konferencijoje nėra nuomonių vienodumo.

L. Kr.-Dem. Konferencijos „lietuviškoji“ dalis ne tik nesuprato reikiamai „rusiškuosius“, bet mėgino iš karto griežtai pasipriešinti visiems (anot jų) „demagogiškiems šposams“, kuriuos pastarieji laikė vienatiniu tikru keliu Lietuvai gelbėti.

Radikaloji konferencijos dalyvių dalis, matyt, neapskaitė reikiamai susidariusios padėties ir jos agresingumas aiškiai neramino dešinią sparną.

Tiesa, eiliniams konferencijos dalyviams tai sunku buvo pastebėti. Daugumas jų *bona fide* palinko radikaliųjų pusėn ir dar labiau įtempė santykius.

Visa tai priedė prie atviro konflikto, kurs konferencijai buvo netikėtas, bet pats per save neišvengiamas.

Proga konfliktui pasitaikė besvarstant L. Kr.-Dem. partijos programos projektą. Atsitiko tai lapkričio mėn. 21 d. ketvirtame konferencijos posėdyje. Posėdžio pradžioj eina komisijų pranešimai. Tarp tų pranešimų labiausiai įsidėmėtinas Revizijos Komisijos pranešimas.

Konferencijos protokole jis šitaip užrašytas: „posėdžių protokolų nuo rugsėjo mėn. 23 d. p. m. iki spalio m. 15 d. š. m. knygos nėra. Nuo spalio m. 15 d. š. m. posėdžių protokolų knyga vedama. Narių knygos vedamos buvo tik pereinuos metuos, šįmet jokių žinių nėra. Kasoje rasta sulyg knygų 7. 698, 20 markių“.

Tai vaizdas organizacinės būklės įtakingiausios Lietuvoje politinės partijos. Tuo metu, kada atgimstančią tėvynę buvo apsupę galingi išoriniai priešai ir kada buvo jog krašte organizuojami „strzelcy narniemienskie“, „komjačekos“, eserų „respublikos“ (Biržuos, Gargžduose) ir kada Ukmergės „Darbo balsas“ (socialdemokratų organas) jau rengė atvirai dirvą rusų komunistų viešpatavimui.

Tokiu momentu kiekvienas L. Kr.-Dem. partijos vidaus nesutarimas, ir juoba susiskaldymas galėjo būti pražūtingas ne tik pačiai partijai ir katalikų visuomenei, bet ir Lietuvai.

Ketvirto posėdžio pradžioj ėjo visokių smulkmenų aptarimas. Taip darėsi todėl, kad vyriausioji partijos programos projektui svarstyti komisija – vis dar nebuvo pabaigusi savo darbo.

12.

Po gan ilgo laukimo pagaliau į posėdžių salę įėjo du tos komisijos atstovai: K. Bizauskas ir P. Karvelis. Vienas jų (regis, Bizauskas) praneša, kad komisija nepriejusi prie galūтино susitarimo kai kuriais programos klausimais ir todėl būsiančios patiekτος konferencijai balsuoti dvi redakcijos. Svarstymo pamatan paimta „rusiškoji“ programa.

Prasideda programos skaitymas papunkčiui. Jau pats partijos pavadinimas sukelia ginčų. Kun. Vailokaitis siūlo vietoj „Lietuvių“ – „Lietuvos Kr. Dem. Partija“. Prieš jo pasiūlymą pasisako kun. M. Krupavičius (argumentai jau žinomi). Eina balsavimas ir tik vieno balso dauguma (15-ai susilaikius) atmetama naujoji redakcija.

Tačiau už senąją pasisako 54 konferencijos atstovai.

Po šito pirmo balsavimo kaip ir paaiškėja abiejų grupių jėgų santykiai. Paaiškėja, kad balsuojant papunkčiai bus priimta, jei ne visi, tai bent dauguma, kairiųjų pasiūlymų.

Taip nubalsuojama: – kultūrinė autonomija tautinėms mažumoms, nustatymas priverstino tikybės mokymo valstybinėse mokyklose, sulig vaikų (o ne tėvų) konfesijos etc.

Galop, priėjus žemės nusavinimo ir neliečiamos normos klausimą (kairieji siūlo nusavinimą, dešinieji – priverstiną išpirkimą) A. Stulginskis pakyla iš savo vietos ir pareiškia negalįs sutikti su tokiu galvatrukčiu programos klausimų rišimu, išėinąs iš Centro Komiteto ir iš konferencijos.

Kartu su p. Stulginskiu pakyla keli provincijos delegatai. Programos svarstymas pertraukiamas. Keletas žmonių puola raminti p. Stulginskį. Siūloma programos galutiną nustatymą pavesti Centro Komitetui su partijos taryba. Tik štai, P. Karvelis pakyla iš savo vietos (ties prezidiumu, estradoje) ir su ašaromis akyse sako:

– Nors man šventi yra krikščionių-demokratų partijos idealai, bet kuomet aš kalbu į čion susirinkusius dalyvius, į žmones, aš jaučiu, kad mano žodžiai daugumai yra nesuprantami. Mes jaunuomenė jaučiame, kad nors už mūsų visuomenės dauguma, bet negalima jai vadovauti. Užtat mes turime dabar atsisakyti viešojo darbo. Mes eisime šarvuotis mokslu, kad sugrįžę po kelių metų galėtume pasakyti: dabar jau mes pasirengę, dabar mes imamės vesti visuomenę. O dabar aš išeinu iš partijos... Ir Karvelis skuba nulipti nuo estrados.

Vėl sumišimas konferencijos dalyvių tarpe. Draugai sulauko Karvelį, neleidžia jam iš posėdžių salės išeiti.

Kalba kun. Reinys tikindamas, kad tarp mūsų nėra tokių spiginančių klausimų, dėl kurių galų gale negalėtume susitarti. Ypatingai dabar, kuriant Lietuvos valstybę, negalima skaldytis.

Po kun. Reinio kalba kun. Jurgutis ir, pagaliau, M. Krupavičius. Pastarasis ramina P. Karvelį – ne tik kaip idėjos draugą, bet primindamas jam tas dienas, kada jiedu (ir dar kiti vienminčiai) statė Rusijos tuos programos punktus, kurie nūn kai kam atrodo rusų dvasios paktuoti.

– Aš negaliu pasakyti (sako kun. M. Krupavičius), kad esu Rusijoje išauklėtas. Todėl, neatsisakydamas kartą užsibrėžtų tikslų ir idealų, nemanau, kad galima būtų šią valandą atsisakyti darbo. Dėl to pasižadau dirbti ir toliau, kaip ligšioliai, vardan katalikybės, vardan

laimėjimo demokratijos idealų ir vardan tautos laisvės ir kviečiu tave, taipogi, ištikimas drauge, neatsisakyti uždedamos ant tavęs tautos vadedavimo darbo naštos.

Momentas konferencijoje buvo graudus ir atmintinas. Nors ne visi, berods, jį mokėjo prideramai įvertinti. Kai kam tai atrodė komedija, kai kas nešykštavo pašiepančio skepticizmo paskleisti konferencijos dalyvių tarpe. Man bet gi, manau, niekad neišdils iš atminties tasai vaizdas: viršuj, prie pulpito (katedros) stovįs M. Krupavičius ir žemai ant krašto pastolo sėdįs ir graudžiai verkiąs P. Karvelis.

13.

Nors įtemptas ūpas veikia išsisklaidė, nors kilęs incidentas pačios konferencijos giliau nepalietė, vis tik buvo jausti reikalas išlyginti nelygumus ir likviduoti visus nesusipratimus kiek galint greičiau.

Tai buvo padaryta penktame Konferencijos posėdyje lapkričio mėn. 22 d.

Atidarę posėdį kalba konferencijos pirmininkas kun. Vailokaitis. Jo kalba buvo taikaus, švelninančio pobūdžio. Po jo ima žodį L. Bistras. Jisai pareiškia, jog kairieji kr.-demokratai sutinką su kun. Vailokaičio tik ką padarytu pasiūlymu ir toliau dirbti išvien. Jie dalyvausią viename bendrame partijos vykdomajame organe – Centro komitete, bet siūlo laikinai palikti dvi programas: dešiniųjų ir kairiųjų.

Tuo būdu ir ideologiškai partija turėsianti du sparnu: dešinįjį ir kairįjį.

Pasiūlymas, kaip dabar pamanau, stačiai paradoksališkas: nes skirtumas tarp dešinių ir kairių krikščionių-demokratų visuose ekonomiškuose klausimuose buvo aiškus ir nieku būdu nesutaikomas.

Dešinieji labai skeptiškai žiūrėjo į socialinių problemų risimą, kairieji gi siūlė jas risti kuo greičiausiai ir radikaliu būdu. Net religiniai klausimai ne visų vienodai buvo modifikuojami. Tuo būdu tik vienas

neginčytinai rišo abu sparnu: tautos reikalai ir krikščionybės idealai (nors ir ne vienodai konkretinami).

Toliau L. Bistras pareiškia, kad kairieji kr. demokratai neims atsakomybės už Lietuvos krikščionių demokratų (aiškus tų darbų papeikimas!) ir stengsis turėti savo atstovus viešose įstaigose (V. Taryboj ir valdžioj).

– Mes ne revoliuciją ir griežtumą garbiname, bet mes norime taip suderinti programą, nors ir pasiduodami ūpui, kad galėtume bendrai darbuotis, eidami vienu frontu, – tais žodžiais baigia kalbėtojas savo pranešimą.

Skelbiama 10 minučių pertrauka.

Po pertraukos kairysis kr. dem. sparnas patiekia šitokią rezoliuciją: „Lietuvos Krikščionių-Demokratų Partijos Konferencija turėdama omenyje, kad nors krikščionių – demokratų partijoj yra du sparnu, iš kurių vienas ima pagrindan Rusijos kr. dem. programą, vis tik sutaria:

- 1) Centro Komitetas ir Taryba laikinai yra bendri.
- 2) Tiem dviem organizacijom pavedama bendru sutarimu išdirbti bendrą programą.“

Akylam stebėtojui nebus sunku matyti, kad pasiskirstymas kr.-demokratų dviem sparnais, anksčiau ar vėliau turės priversti prie galutinio pasidalinimo.

Rezoliucija buvo priimta visų balsais, trim susilaikius.

Tuo baigėsi esminė pirmosios L. Kr.-Dem. Partijos Konferencijos dalis. Toliau ėjo priėmimas rezoliucijų ir vykdomųjų organų rinkimas.

Taigi, baigdamas noriu nurodyti Centro Komiteto sąstatą, kuriam teko toliau vesti ne tik partiją prie jos augimo ir klestėjimo, bet ir tautą į kovą už laisvę ir nepriklausomybę. Nurodysiu, kiek kurio sparno jų būta ir kiek kuris gavo balsų:

Kairieji –

Kun. Krupavičius (98)

P. Karvelis (94)

E. Misevičius (70)
P-lė Gruzdaitė (67)
V. Bičiūnas (88)
Per. Raulinaitis (62)
Dešinieji –
Kun. Reinys (84)
K. Bizauskas (91)
Kl. Ruginis (69)
L. Gira (90)
A. Stulginskis (92)
Kun. Čibiras (62)

Balsavimo rezultatai parodo gan aiškų susitaikymą, susivienijimą; dešinieji, be abejo, balsavo už kairiuosius ir kairieji už dešiniuosius. Palyginus sumas visų balsų paduotų už dešiniuosius, arba už kairiuosius kandidatus (priskaičius dar kandidatų balsus) gausis beveik pilna lygsvara (už kairiuosius viso paduota 611 balsų, o už dešiniuosius – 619 balsų).

1 val. 30 min. baigėsi penktas – paskutinytis konferencijos posėdis. Keliom dienom praslinkus pervažiavau visai į Vilnių gyventi nes Švietimo ministerijoj turėjau gauti tarnystę. Neužilgo buvo sukviestas pirmutinis naujojo C. K. posėdis. Lipdamas laiptais viršun į partijos butą (ir „Tėvynės sargo“ redakcijos patalpą), gavau iš kun. Krupavičiaus pirmą numerį naujo laikraščio „Laisvoji Lietuva“. Jame buvo tilpęs mano pirmasai politiško turinio rašinys pasirašytas (per klaidą) inicialais A. B. Korektūros klaida davė man progos ir ateityje tuos inicialus naudoti slapyvardės vietoje.

Politikos gyvenimas man nebuvo svetimas ir anksčiau. Ypač Petrapilyje nekartą patekdavau politišką įvykių sukūrin ir gyvai domėjaisi jais. Bet L. Kr.-Dem. Centro Komiteto nariu vis tik tapau toli gražu nepasiruošęs nei tvarkyti partijos reikalus (kad ir iš vien su kitais C. K. nariais), nei juoba rišti tautos likimą lemiančius dalykus.

Dėl to, kai pasiskaitau kartais kai kurių tada mano rašytų straipsnių, keista savyjauta pas mane atsiranda: kiek navyvumo nuovokoj, bet drąsos pasiryžimuose tada būta pas mane.

Bet vis tik mes – krikščionys-demokratai, greičiau negu kiti suprato tikruosius į tautos laisvę vedančius kelius, gyviau atjautėm viešo gyvenimo opas ir griebėmės jas nuoširdžiai gydyti.

Redakcija ne su visais autoriaus įvertinimais gali sutikti. Kai kurie jo iškelti faktai redakcijai nėra žinomi, dėl to už juos ji atsakomybės nesiima. Red.